

ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו — שנאמר: 'כי לי תכרע כל ברך, תשבע כל לשון'.

ודרש הפסוק: 'כי לי תכרע כל ברך' — זה יום המיתה, שנאמר: 'לפניו יכרעו כל יורדי עפר!' 'תשבע כל לשון' — זה יום הלידה⁽²⁸⁷⁾, שנאמר: 'מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קודשו נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה' [וקיים שבועתו שנשבע בעת הלידה⁽²⁸³⁾].

ומה היא השבועה שמשביעין אותו?

'תהי צדיק ואל תהי רשע! ואפילו כל העולם כולו אומרים לך 'צדיק אתה' — היה בעיניך ברשע!⁽²⁸⁴⁾ והוי יודע — שהקב"ה טהור, ומשרתיו טהורים, ונשמה שנתן בך טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה — מוטב, ואם לאו — הריני נוטלה ממך!

ומוסיפה הגמרא: תנא דבי רבי ישמעאל: משל לכהן שמסר תרומה לעם הארץ ואמר לו: אם אתה משמרה בטהרה — מוטב, ואם

לאו — הריני שורפה לפניך!"

אמר רבי אלעזר: מאי קרא דמשביעין אותו לא-א ביום הלידה — שנאמר "ממעני אמי — אתה גוזי!"

ומסבירה הגמרא: מאי משמע דהאי "גוזי" לישנא דאשתבועי הוא, דכתיב — "גוזי נזרך והשליכו" כלומר קיימו השבועה שנשבעתם בשעת הלידה, והשליכו המעשים הרעים שבהם עברתם עליה⁽²⁸⁵⁾.

אמר רבי אלעזר: למה ולד דומה במעני אמו —

לאגוז מונח בספל של מים, אדם נותן אצבעו עליו, שוקע לכאן ולכאן.

תנו רבנן: שלשה חדשים הראשונים — ולד דר במדור התחתון שברחם.

שלשה חדשים אמצעיים — ולד עולה כלפי מעלה ודר במדור האמצעי.

282. הקשה המהרש"א מדוע הקדים הפסוק את יום המות ליום הלידה, ושלא כפי סדר היותם. ותירץ שמדובר בנשמה שמתגלגלת בגלגול שני, שקודם מתה מהגוף הראשון ואחר כך נולדה בשני.

283. רש"י ביאר שהכרח הגמרא שהפוסק עוסק בשבועה שבשעת הלידה ולא בשאר השבועות שנשבע במשך חייו, הוא משום שבגלל שלא נשבע לשקר אינו זכאי 'לעלות בהר ד', ורק אם הכוונה היא שקיים את השבועה שנשבע בשעת לידה להיות צדיק ולשמר הנשמה בטהרה, מובן שזכאי בעבור זה לשכר גדול כל כך.

284. המהרש"א ביאר על פי דרכו שסוגייתנו עוסקת בנשמה שבאה בגלגול, שאפילו כל העולם אומר לך צדיק אתה, היה בעיניך רשע שהרי אינך יודע מעשיך בגלגול הקודם.

285. כן פירש המהרש"א, והקשה בערוך לנר

וגם תירץ מדוע משבעים אותו, והרי מושבע ועומד מהר סיני, ולפירושו שמדובר בנשמת רשע שבאה לעולם בגלגול ניחא, שמאחר וכבר עברה נשמה בו על שבועתה הראשונה בהר סיני, צריך להשביע אותה מחדש. בעיני שמואל תירץ על קושיה זו שבהר סיני נשבעו רק הנשמות ובשעת הלידה נשבע גם הגוף.

מופנות למטה, והנקבה כשפניה מופנות למעלה. וכיון שבזמן העיבור מכופף העובר את ראשו כלפי מטה בין ברכיו, הרי בצאתו יש הבדל בין זכר לנקבה, כי זו, הנקבה, הופכת פניה שהיו כלפי ברכיה, למטה, לכוון למעלה. [אבל], וזה, הזכר אין הופך פניו, כי דרכו לצאת כשפניו למטה, והתהפכות הפנים הזאת היא הגורמת שחבלי הנקבה יהיו מרובים משל הזכר.

תנו רבנן:

שלשה חדשים הראשונים — תשמיש קשה לאשה וגם קשה לולד.

שלשה חדשים אמצעיים — תשמיש קשה לאשה ויפה לולד.

שלשה חדשים אחרונים — תשמיש יפה לאשה ויפה לולד, שמתוך כך נמצא הולד מלובן ומזורז!

תנא: המשמש מטתו ליום תשעים — כאלו שופך דמים. שכיון שלשליש ימיו של העובר מתהוית חיותו, התשמיש סכנה היא לו במועד הזה.

והוינן בה: מנא ידע מתי הוא יום התשעים כדי שיזהר מתשמיש? (286)

ומשנינן: אלא אמר אביי — משמש והולד, בלי לדעת מתי הוא אותו היום ושומר

שלשה חדשים אחרונים — ולד דר במדור העליון.

וכיון שהגיע זמנו לצאת — מתהפך ויוצא!

וזהו "חבלי — אשה" שקשה לה ההתהפכות מלמעלה למטה.

ומוסיפה הגמרא: והיינו דתניא: חבלי לידה של יולדת נקבה מרובין משל יולדת זכר! שהתהפכות הנקבה קשה מהתהפכות הזכר, וכפי שיבואר בסמוך.

ומביאה הגמרא מקור לכרייתא הראשונה: ואמר רבי אלעזר, מאי קרא — "אשר עשיתי בסתר, רקמתי בתחתיות ארץ".

"דרתי בתחתיות ארץ" לא נאמר, אלא "רקמתי", שההתקמות, שהיא היצירה הראשונה, נעשתה במדור התחתון, ואלו "הדיוור", בהמשך, היה במדור האמצעי והעליון.

ומסבירה הגמרא את הברייתא הנוספת: מאי שנא חבלי נקבה מרובין משל זכר?

משום שזה בא כדרך תשמישו, וזה בא כדרך תשמישו.

שהזכר, בשעת תשמיש פניו מופנות כלפי מטה, והנקבה כלפי מעלה. ובשעה שנולדים הם יוצאים כדרך תשמישן, הזכר כשפניו

גיל ההריון כגון שלא שימשה בג' החודשים האחרונים, וכפי שמצינו במשנה "המפלת ליום מ'" וכו' וביארו שם רש"י והרמב"ם [בפי' המשנה] כיצד יודעים גילו המדויק של הולד, ובמקרים אלו אפשר לאסור לשמש ביום התשעים. ותירץ שעל פי רוב אינה יודעת. המגן

שאם כן ש'גוזי נדרך' פרושו קיימי הנדר, נמצא שגוזי פירשו קיום ולא נדר. ולכן פירש שכוונת הנביא השבע שבועה ועל ידי זה השליכי החטאים.

286. בערוך לנר הקשה שישנם פעמים שידוע

פתאים ה'!

תנו רבנן: שלשה שותפים יש באדם — הקב"ה, אביו, ואמו.

מדת בשר ודם: נותן הפיץ בחמת צרורה ופיה למעלה — ספק משתמר ספק אינו משתמר! ואלו הקב"ה צר העובר במעי אשה פתוחה, ופיה למטה — ומשתמר!

אביו — מזריע הלובן, שממנו: עצמות וגידים וצפרניים ומוח שבראשו ולובן שבעין.

דבר אחר: אדם: נותן הפציו לכף מאזניים — כל זמן שמכביד, יורד למטה. ואילו הקב"ה: כל זמן שמכביד הולד — עולה למעלה, וכנאמר לעיל שבתחילה דר במדור תחתון ואח"כ עולה לעליון!

אמו — מזרעת אודם, שממנו: עור ובשר, ושערות, ושחור שבעין.

דרש רבי יוסי הגלילי: מאי דכתיב "אורך על כי נוראות נפלותי, נפלאים מעשיך, ונפשי יודעת מאד" (287). בא וראה — שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם.

והקב"ה — נותן בו: רוח ונשמה, וקלסתר פנים, וראיית העין, ושמיעת האוזן, ודבור פה, והלוך רגלים, ודעת בינה והשכל.

מדת בשר ודם: אדם נותן זרעונים בערוגה, כל אחת ואחת עולה במינו ואין מתערבים הזרעונים זה בזה!

וכיון שהגיע זמנו להפטר מהעולם — הקב"ה נוטל חלקו.

וחלק אביו ואמו — מניח לפניהם!

ואלו הקב"ה: צר העובר במעי אשה, וכולם עולים למין אחד שמזרע האב ומזרע האם נוצרת בריה אחת.

אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי — פוין מלחא, ושדי בשרא לכלבא! שכאשר משליכים את המלח מן הבשר אינו ראוי יותר לאכילת אדם אלא לכלבים בלבד. וכמו כן נשמת האדם כלפי הגוף, אם ניטלת הנשמה — מסריח הגוף.

דבר אחר: צבע נותן סמנין שונים ליורה — כולן עולין לצבע אחד! שמתערבים הצבעים ונוצר ביורה צבע אחד בלבד, ואין אפשרות לצבוע מתוך יורה אחת מספר צבעים.

דרש רב חיינא בר פפא: מאי דכתיב "עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר". בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם.

ואלו הקב"ה, צר העובר במעי אשה — כל אחת ואחת ממרכיבי העובר עולה למינו! לובן מהאיש, שחור מן האשה (288).

287. פסוק זה עוסק בלידת האדם, שנאמר בפסוק שלפניו [תהילים קלט יג] 'כי אתה קנית כליותי תסכני בבטן אמי'. ובפסוק שאחריו [שם טו] 'אשר עשתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ', ודרשה מזה הגמרא לעיל שהולד דר בתחילה במדור התחתון.

אברהם [או"ח ר"מ ה] הביא מהזהרה לאסור תשמיש ביום הצ' להריון, ולכאורה צ"ע כיצד יקיים הלכה זו והרי אינו יודע מתי הוא יום זה, וכמבואר בסוגייתנו. ולמבואר שרק על פי רוב אין ידוע אולם ישנם מקרים שיוודעים ניהא, שעל מקרים אלו דיבר הזהרה.

בדרבי אבהו: דרבי אבהו רמי קראי אהדדי

—

כתיב "ותזרני חיל", לשון זירוי וחסרון,
וכתיב "חאל המאזרני חיל", לשון חגירת
כח?

אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע זירתני ויצרת
אותי מהחלק הטוב שבטיפה, ואח"כ
זירותני⁽²⁹⁰⁾.

דרש רבי אבהו: מאי דכתיב "מי מנה עפר
יעקב, ומספר את רובע ישראל" — מלמד
שקב"ה יושב וסופר את רביעיותיהם של
ישראל, ומצפה — מתי תבא טיפה שהצדיק
נוצר הימנה?!

ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם, משום
שאמר: מי שהוא טהור וקדוש ומשרתו
טהורים וקדושים יציין בדבר זה?

מיד⁽²⁹¹⁾ — נסמית עינו! דכתיב "נאום הגבר

דרש רב יוסף: מאי דכתיב "אורך ה' כי
אנפת בי, ישוב אפך ותנחמני" במה הכתוב
מדבר — בשני בני אדם שיצאו לסחורה,
ישב לו קוץ לאחד מהן ולא היה יכול לצאת.
התחיל מחרף ומגרף. לימים שמע שטבעה
ספינתו של הכירו בים, התחיל מודה
ומשבח. לכך נאמר — "ישוב אפך,
ותנחמני"⁽²⁸⁹⁾

והיינו דאמר רבי אלעזר: מאי דכתיב "עושה
נפלאות לבדו, וברוך שם כבודו לעולם" —
אפילו בעל הנס — אינו מכיר בנסו!

דריש רבי הנינא בר פפא: מאי דכתיב,
"ארחי ורבעי זרית, וכל דרכי הסכנת" מלמד
שלא נוצר אדם מכל הטפה של הזרע, אלא
רק מן הברור שבה.

תנא דבי רבי ישמעאל: משל לאדם שזורה
בבית הגרנות, נוטל את האוכל ומניח את
הפסולת!

וזהו משום שידע שגם הצרה טובה היא לו,
ומשבח עליה שעוד יבוא זמן שתנחמני ואבין
מהי הטובה שכבר נעשתה.

290. המהרש"א ביאר שחסד ד' הוא שנוצר
מהחלק הטוב שבטיפה, משום שדבר שנעשה
מהפסולת אינו טוב כנעשה מהמשוכח. וזהו
שאמר דוד שעל ידי שיצאתי אותי מהטוב
נעשיתי משוכח וזריו.

291. הקשה המהרש"א מנין לגמרא שנסתמאה
העין אחר שראה שהקב"ה מונה רביעותיהן של
ישראל, והרי הפסוק 'מי מנה עפר יעקב ומספר
את רובע ישראל' נאמר במדבר כג, י, והפסוק
שתום העין נאמר הרבה אחר כך בפרק כד, ד.

288. המהר"ל [חידושי אגדות] ביאר ששני
החילוקים שהזכירה הגמרא בין מעשי הקב"ה
למעשי האדם משלמים הם זה את זה, שהאדם
יכול לשתול זרעונים שלא יתערבו כלל, או לערב
צבעים שיתערבו לגמרי ויהפכו לצבע אחד. אבל
הקב"ה מערב ואינו מערב, שנוצר אדם אחד
מזרע האיש והאשה, אולם כל חלק שבו נוצר
ממקור אחר ונשארו זרע האב והאם כנפרדים
בתוך גוף אחד.

289. בערוך לנו ביאר שמקור הגמרא לדרשה זו
הוא מכך שנקט הנביא בלשון עתיד 'ישוב אפך
ותנחמני', ולכאורה ההודאה לד' היא לאחר
שהגיע הנחמה והיה לנביא לנקוט בלשון עבר
'שב אפך ונחמתני'. ודרשה מכאן הגמרא שמודה
האדם בשעה ש'אנפת בי' ועוד לפני הנחמה,

שתום העיץ" (292).

והיינו דאמר רבי יוחנן: מאי דכתיב "וישכב עמה בלילה הוא" והלשון "הוא" מלמד שהקב"ה סייע באותו מעשה, שנאמר "וישכב חמור גרם" — חמור של יעקב שנטה לאהל לאה על ידי התערבותו של הקב"ה (293) גרם לו לישכב להולד ללאה (294). ואין הדבר בזיון כלפי מעלה לעסוק בנושא זה.

אמר רבי יצחק אמר רבי אמי: אשה מזרעת תחילה — יולדת זכר!

איש מזריע תחילה — יולדת נקבה!

שנאמר: "אשה כי תזריע — וילדה זכר!" (295)

תנו רבנן: בראשונה היו אומרים — אשה מזרעת תחילה יולדת זכר, איש מזריע תחילה יולדת נקבה. ולא פירשו חכמים את

הדבר, מאין להם זאת. עד שבא רבי צדוק — ופירשו: "אלה בני לאה, אשר ילדה ליעקב בפרץ ארם, ואת דינה בתו" תלה הזכרים, בני לאה, בנקבות, בלאה אמם, ונקבות, דינה, בזכרים [בתו] (296).

"ויהיו בני אולם אנשים גבורי חיל, דורכי קשת, ומרבים בנים ובני בנים" — וכי בידו של אדם להרבות בנים ובני בנים?

אלא, מתוך שמשחין עצמן בבטן ואינם לא-ב ממהירים להזריע, כדי שיזריעו נשותיהן תחלה, שיהו בניהן זכרים — מעלה עליהם הכתוב כאילו הם מרבים בנים ובני בנים!

והיינו דאמר רב קטינא: יכולני לעשות כל בני זכרים! שיכול להשהות עצמו מלהזריע.

ואמר רבא: הרוצה לעשות כל בניו זכרים — יבעול וישנה, שעל ידי גרימת תאות הביאה הראשונה, תזריע אשתו לפניו בביאה

לילה משום שקנתה אותו מרחל תמורת הדודאים, ולא מפני שנטה חמורו של יעקב לאהל לאה. ותירץ שהיה יעקב חושש להענות לתביעת רחל משום חשש בן חצופה שתובעת בפה, ורק משום שהראהו מהשמים לעשות כדבריה על ידי שנטה חמורו לאוהלה הסכים למה שסיכמה עם רחל.

295. הגמרא לקמן [עא, א] דרשה ענין זה מהפסוק 'הנה נחלת ד' בנים שכר פרי הבטן' [תהילים קכז], שבשכר שמשה עצמו כדי שתזריע האשה תחילה, נותן לו הקב"ה בשכרו בנים.

ביאור ענין הזרעת האשה ראה ברמב"ן על התורה [ויקרא יב ב].

296. בגמרא בברכות [ס, א] מצינו שדינה היתה

292. התוס' [ד"ה שתיים] פירשו שאין ההוכחה מהמילה 'שתום', שאדרבה 'שתום' הוא מלשון פתיחה שרואה בעינו היטב. אלא ראית הגמרא היא מכך שנקט 'עין' בלשון יחיד. והקשו שבפסוק שאחר כך נאמר 'נופל וגלוי עינים בלשון רבים' [במדבר כג, ד]. ותירצו, שפסוק זה מתיחס לעברו של בלעם קודם שנסתמות עינו. רש"י בפירוש החומש [שם] הביא שיש מפרשים ש'שתום' הוא מלשון ניקור, שעל ידי שיצאה העין ממקומה נראה החור שלה פתוח.

293. כן פירש במזרחי [בראשית ל יז], שהיה לפסוק לכתוב 'וישכב עמה בלילה ההוא', ושינה הלשון וכן 'הוא' ללמד שסייע הקב"ה במעשה.

294. בערוך לנר הקשה שמפורש בפסוקים [בראשית ל טז] ששכב יעקב עם לאה באותו